

تحلیل محتوای کتاب های درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم و چهارم دوره ابتدایی درخصوص جهت گیری فرهنگ کار

سید یوسف ساداتی پایین رودپشتی^۱، عاطفه حاجی تبار^۲

^۱ کارشناس علوم تربیتی، آموزگار ابتدایی، شهرستان چالوس

^۲ کارشناس ارشد برنامه ریزی درسی، آموزگار ابتدایی، شهرستان چالوس

چکیده

در پژوهش حاضر محقق با هدف تحلیل محتوای کتب مطالعات اجتماعی پایه سوم و چهارم دوره ابتدایی در خصوص جهت گیری مناسب فرهنگ کار، به مطالعه پرداخته است. برای انجام تحقیق از شیوه تحلیل محتوا استفاده شده است. با تحلیل واحدهای گوناگون کتاب های مطالعات اجتماعی پایه سوم و چهارم دوره ابتدایی و با استفاده از چک لیست محقق ساخته به ارزیابی مولفه های فرهنگ کار در محتوای کتاب های مذکور پرداخته شده است. یافته ها حاکی از آن است که از لحاظ میزان توجه به مولفه های فرهنگ کار در کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم، بیشترین میزان توجه به مولفه احساس مسئولیت (۱۹/۷ درصد) و رعایت نظم در کار (۱۳/۹ درصد) و کم ترین میزان توجه به مولفه خیرخواهی در کار (۸/۷ درصد) بوده و در کتاب مطالعات اجتماعی پایه چهارم بیشترین میزان توجه به مولفه همکاری و همدلی (۲۴/۲ درصد) و احساس مسئولیت در کار (۲۱/۱ درصد) و کم ترین میزان توجه به مولفه نگرش مثبت در کار (۲/۱ درصد) می باشد. همچنین در کتاب های ذکر شده، در پایه سوم از لحاظ توجه به مولفه های فرهنگ کار برحسب نوع محتوا، بیشترین فراوانی در تصاویر و در پایه چهارم بیشترین فراوانی در متن بوده است. در تبیین این یافته ها می توان چنین گفت که در کتاب های پایه سوم و چهارم مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی به صورت متقارن و یکنواخت به مؤلفه های فرهنگ کار توجه نشده است.

واژه های کلیدی: مولفه های فرهنگ کار، مطالعات اجتماعی، دوره ابتدایی

۱. مقدمه

اقتصاد کم یا بیش بر همه بخش های دیگر جامعه تأثیر میگذارد. هر چند فعالیت اقتصادی دارای آن اندازه نفوذ کنترل کننده ای نیست که مارکس به آن نسبت داده است، اما تأثیر کار و فعالیت های اقتصادی در مناسبات هر جامعه ای غیر قابل چشم پوشی است. کما اینکه در دنیای کنونی کار کردن یکی از عوامل کلیدی توسعه محسوب می شود و کشورهایی که دچار عارضه کم کاری هستند از کاروان پیشرفت و توسعه عقب خواهند ماند. امروزه کار اعم از کار فکری و یدی دارای جایگاه ویژه اقتصادی بوده و به نیروی انسانی به عنوان یک سرمایه نگریسته میشود (انتظاری و کرمانی، ۱۳۹۴: ۳۰).

هچنین ویژگی اساسی دنیای جدید، گسترش فوق العاده سازمان هاست. آنها همه جنبه های زندگی را در بر گرفته اند به گونه ای که تقریباً به هیچ وجه نمی توان از اثرات آن ها در امان بود. ضرورت آن ها در زندگی، همانند هوایی است که برای حیات خود به آن نیازمندیم. سازمان ها منافع فردی و گروهی اعضای جامعه را تامین می کنند، اما حیات و موفقیت آن ها در دستیابی به اهداف به کوششی وابسته است که از سوی نیروی انسانی آن ها صورت می گیرد. هر سازمان و جامعه ای در صورتی موفق می شود که از کارکنان و مردمی برخوردار باشد که به انجام کار مفید بهتر و بیشتر تمایل داشته باشند؛ به عبارت دیگر از مردمانی برخوردار باشد که دارای فرهنگ کار پیشرفته ای باشند (احمدی، ۱۳۹۱: ۲۲).

در جوامعی که فرهنگ کار پدید آمد، گام های بلندی در راستای خود کفایی برداشته اند و در بخش هایی از محور های مورد نیاز به خود کفایی رسیده اند. فرهنگ کار به عنوان شیوه زندگی، نقش بنیادی و زیر بنایی در ارتقای سطح پویایی جوامع دارد. در مقایسه با مفاهیمی همچون فرهنگ سازمانی و فرهنگ عمومی و نظایر آن، مفهوم فرهنگ کار کمتر تعریف شده است. فراهم آوردن امکان تصمیم گیری بر اساس عقل و درایت در تمام مراحل زندگی به ویژه از دوران کودکی از جمله بنیان های اصلی و تأثیر گزار در ایجاد و تقویت فرهنگ کار محسوب می شود. زمانی که فرهنگ کار نهادینه گردد کار به عنوان یک ارزش تلقی شده و همه افراد جامعه در سطوح مختلف، کار کردن را مسیر توسعه موزون جامعه دانسته و از طریق درست کار کردن به توسعه اقتصادی کمک می نماید. بررسی و اظهار نظر کارشناسان نشان می دهد که فرهنگ کار در ایران نسبتاً ضعیف است و برای توسعه اقتصادی و اجتماعی مناسب نمی باشد. بر همین اساس وضعیت فرهنگ کار بایستی از طریق دخالت در عوامل شناخته شده فرهنگ کار متحول گردد و گرایش ها، بینش ها و دانش لازم نسبت به کار در افراد جامعه ایجاد شود. یکی از عوامل مهمی که در تقویت و ارتقای فرهنگ کار در جامعه نقش اساسی ایفاء می کند، نظام آموزشی می باشد. آموزش و پرورش می تواند در ایجاد یک گرایش مثبت و یک بینش درست نسبت به کار و فرهنگ کار برای آینده جامعه نقش تعیین کننده داشته باشد. با توجه به این مهم، ارکان اصلی نظام آموزشی (محتوای کتب درسی و روش تدریس) می تواند نقش مهمی در ایجاد و تقویت فرهنگ کار ایفاء کند. محتوای کتب درسی از این جهت، یکی از مهمترین محرک های محیطی است که می تواند در میزان موفقیت یا عدم موفقیت باورها، نگرش ها، معیارها و ارزش های ذهنی افراد موثر باشد. این مهم در نظام آموزشی ما از اهمیت ویژه ای برخوردار است چرا که در کشور ما کتاب درسی وسیله اصلی تعلیم و تربیت را تشکیل می دهد و معلمان و دانش آموزان در فعالیت های یاددهی - یادگیری به این ماده آموزشی تکیه دارند (صالحی عمران و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۷۴).

فرهنگ مجموعه ای از باورها، اندیشه ها و تراوشات فکری بشر در طول تاریخ است که زمینه ساز و تداوم بخش رشد و تعالی انسان و شکل گیری هویتی خاص برای او بوده است. کار بخش اساسی زندگی است و تعاریف گوناگونی در این خصوص ارائه شده است از جمله: در "فرهنگ فارسی سخن" کار چنین تعریف شده است: آنچه از کسی سر می زند، عمل و دیگر اینکه فعالیتی که شخص به طور روزانه به آن مشغول است و معمولاً بابت آن حقوق دریافت میکند. فرهنگ کار عبارت است از: مجموعه ارزش ها، باورها و دانش های مشترک و پذیرفته شده ی یک گروه کاری در انجام فعالیت های معطوف به تولید و یا ایجاد ارزش افزوده (وکیلی، ۱۳۹۲: ۱۵).

باید به این نکته مهم توجه داشت که اگر به مولفه های فرهنگ کار در کتب درسی اشاره شود، این امر دال بر پرورش و تقویت مولفه های فرهنگ کار در دانش آموزان نمی شود زیرا این توجه تنها باعث ایجاد آگاهی و شناخت دانش آموز نسبت به فرهنگ کار می شود که لازمه کاراست اما برای تداوم شناخت و تغییر و تحول نگرش نسبت به کار و نهادینه شدن مولفه های فرهنگ کار در دانش آموزان مناسب نمی باشد؛ به خاطر اینکه تداوم شناخت و تغییر نگرش و تبدیل آن در قالب رفتار و عمل توسط دانش آموزان در باره فرهنگ کار زمانی اتفاق می افتد که یک ارتباط مستمر بین شناخت و عمل برقرار شود. همان طوری که مرسر (mercier) معتقد است دانش آموزان و دانشجویان برای آن که خودشان به فهمی از دانش دست یابند، نیازمند آن است که با دانش جدیدی که فرا می گیرند درگیر شوند. این امر تنها از طریق شنیدن اطلاعات حاصل نمی شود بلکه باید با آن درگیر شوند و آن را در شرایط مختلف به کار گیرند (فاضلی، ۱۳۸۶: ۶۳).

اسمیت^۱ و نوبل^۲ (۲۰۰۴) فرهنگ کار را مجموعه ای از رفتارهای درونی شده، مطلوب و مناسب در بین کارکنان و دیگر مردم دانسته اند که برای توسعه و موفقیت جامعه لازم و ضروری است. آن ها فرهنگ کار را شامل مولفه هایی چون رعایت نظم در انجام کارها، سخت کوشی و صرفه جویی در مصرف مواد دانسته اند. فرهنگ کار موجب تغییر کیفی در محیط کار می گردد و بنابراین، توجه به آن موجب تحول در مجموعه ی جامعه خواهد شد. نگرش مثبت به کار و برخورداری از وجدان کار بالا از جمله با ارزش ترین اجزای تشکیل دهنده فرهنگ کار محسوب شده و این امر در دستیابی جامعه به بهره وری و کارایی موثر است. آن ها در خصوص مولفه های فرهنگ کار به مواردی نظیر تلاش کاری، ارتقای دانش، آگاهی از اهداف سازمانی و همکاری گروهی اشاره می کنند.

۲. بیان مساله

ظواهر و شواهد موجود حاکی از این است که جامعه ما به عنوان جامعه ای در مسیر رشد و پیشرفت، در سطح ملی شاهد نوعی بحران در تلقی از کار، ثروت اندوزی و انباشت سرمایه و مفاهیم مرتبط است. بر اساس نظر کارشناسان مسایل اقتصادی _ اجتماعی، فرهنگ و اخلاق کاری ما بسیار ضعیف بوده و لازم است، فقدان فرهنگ و اخلاق کار مناسب در جامعه، به عنوان یک معضل اجتماعی _ اقتصادی تلقی شود. این در حالی است که برای حرکت شتابنده به سمت شکوفایی اقتصادی حمایت از فرهنگ کار مطلوب مورد نیاز است. لیکن آنچه بایستی بیش از آثار مورد توجه قرار گیرد؛ بستر و شرایطی است که فرهنگ کار ما شکل و یا در آن تغییر ایجاد میکند. بنا بر استدلال اکثر محققین، عوامل مؤثر بر فرهنگ کار، خود معلول شرایط اجتماعی و فرهنگی است. لذا فرهنگ کار بایستی از طریق دخالت در عوامل شناخته شده متحول گردد و گرایش ها، بینش ها و دانش لازم نسبت به کار در جامعه و سازمان ها ایجاد شود (انتظاری و کرمانی، ۱۳۹۴: ۳۰).

کار و کوشش از جمله عناصر اصلی و پیشرفت هر جامعه است. جوامعی که توجه ی شایان به این امر نداشته باشند با معضلات انبوه و عمده ای مواجه می شوند. اهمیت کار به ویژه در عصر جدید که میل به پیشرفت و ترقی گسترش یافته است، نمایان تر می باشد. کار به عنوان امری اقتصادی، در کنار سایر امور اقتصادی مثل تولید، مصرف، پس انداز و ... در هر جامعه ای دارای فرهنگ خاصی می باشد. فرهنگ کار، همان دنیای ذهنی شناخت ها و ارزش هایی است که افراد یک جامعه نسبت به کار دارند. مجموعه نگرش ها و ارزش های پذیرفته شده بین مردم یک کشور در مورد مقوله کار میتواند به آثاری منجر گردد که در دو وضعیت فرهنگ کاری ضعیف و قوی پیامدهایی را به دنبال خواهد داشت. در حالت وجود فرهنگ کاری قوی و مثبت در

۱. Smith

۲. Noble

میان مردم؛ انگیزه و کیفیت بالا، همکاری، همدلی و همفکری امری معناداری است. به علاوه در فرهنگ کاری قوی و مثبت محیط با نشاط می باشد و از تغییرات استقبال میشود. کسی در پی دریافت حق بیش از ضوابط پذیرفته شده نیست. در حالت فرهنگ کاری ضعیف افراد به دنبال گریز از کار، علیه یکدیگر بودن و حفظ منافع فردی هستند. از سوی دیگر در نتیجه کیفیت و کمیت تولیدات پایین و به دلیل روابط کاری نامناسب، انواع استرس های مخرب محیط کاری و بیماری های روحی افزایش یافته و ایمنی محیط کار در اثر بی دقتی ها، کاهش خواهد یافت. موارد فوق و بسیاری دیگر از آثار و پیامدهای فرهنگ کاری، حاکی از اهمیت موضوع است (جعفری و حبیبی، ۱۳۸۱: ۷۵).

آموزش و پرورش بستر توسعه انسانی است و توسعه انسان کلید توسعه اقتصادی، سیاسی و اجتماعی است. متصدیان حکومت رهبران فکری جامعه باید به این نکته باور داشته باشند و برای رسیدن به توسعه انسانی، برنامه ریزی صحیح و علمی و هدف دار و اقدامات عملی انجام دهند. این هدف تحقق پیدا نمی کند مگر با تقویت نظام آموزشی به ویژه آموزش و پرورش. نقشی که کتاب درسی، برنامه تربیتی مدارس و معلمان می توانند در تامین هدف، هویت آفرین و هویت باوری فرزندان این سرزمین ایفا کند بسیار بزرگ و مهم خواهد بود. کتب درسی در نظام آموزش و پرورش یکی از عنصرهای مهم تلقی می شود که در تحقق اهداف نظام آموزشی نقش مهم و اساسی دارند. در کشور ایران، بیشتر فعالیت های آموزشی در چهارچوب کتاب های درسی صورت می گیرد و بیشترین فعالیت ها و تجربه های آموزشی دانش آموزان و معلمان حول محور آن سازماندهی می شود. این واقعیت باعث شده است که صاحب نظران و پژوهشگران، بررسی محتوای آموزشی دوره های تحصیلی را با توجه به نیاز های فراگیران مورد بررسی و تحلیل قرار دهند (ساداتی پایین رودپشتی و همکاران، ۱۳۹۷).

فرهنگ کار و سرمایه از جمله مفاهیم علوم اجتماعی است که بسیار مورد توجه می باشد. دانش آموزان را باید آماده کرد تا در آینده ای نه چندان دور وارد بازار کار شوند و به تولید و عرضه ی خدمات بپردازند. در فرایند توسعه ی فرهنگ کار نمی توان نقش کتاب های درسی و محتوای درسی را نادیده گرفت. کتاب های درسی انعکاس هایی از تغییرات برنامه ی درسی و ارزش های جامعه را در بر می گیرند. بنابراین، برنامه ی درسی و محتوای کتاب های درسی بهترین ابزار برای آموزش فرهنگ کار به دانش آموزان می باشند. هدف اساسی این پژوهش از تجزیه و تحلیل محتوای کتاب های پایه سوم و چهارم مطالعات اجتماعی دبستان به منظور روشن ساختن این مسأله می باشد که در محتوای کتاب های مذکور تا چه اندازه به مولفه های فرهنگ کار توجه شده است. لذا با استفاده از فهرست واری فرهنگ کار و سرمایه که بر اساس مبانی نظری پیرامون موضوع تحقیق تهیه و تنظیم شده است، به تجزیه و تحلیل داده های حاصل از تحلیل محتوای کتاب های درسی مذکور پرداخته شده است.

۳. ضرورت و اهمیت تحقیق

اساس زندگی بر کار استوار است. از گردش سیارات و کهکشان ها گرفته تا حرکت مستمر و فعال جانداران و گیاهان و حرکت های درون ماده، همگی بیان کننده اصالت کار در جهان هستی است. کار، یکی از عوامل بسیار مهم در ایجاد روحیه نوآوری و شکوفایی انسان است؛ زیرا خمیر مایه وجود انسان از دو بعد مادی و معنوی ترکیب یافته است و هر یک از این ابعاد برای رشد و بالندگی خود، به تقویت و ایجاد نیرو و انرژی و تغذیه سالم نیازمند می باشد. در اینجا بعد اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و چشم انداز فرهنگ کار و ساخت در آینده نظام و کشور مورد نظر است (اخلاقی، ۱۳۸۹).

در آموزش رسمی، کتاب های درسی به عنوان مهم ترین منابع درسی و به مثابه ابزار و وسیله ای مطمئن در جریان آموزش و تعلیم مطرح هستند. این منابع نه تنها منتقل کننده موضوعات درسی و محتوای آن ها به دانش آموزان هستند، بلکه می توانند بنا به قابلیت ها و کیفیت منحصر به فرد خود، هر یک در خط دادن، جهت دادن، پیش بینی و طراحی اهداف حرفه ای و سوگیری های افراد در زندگی علمی به ویژه ایجاد و تقویت روحیه تحقیق، تتبع و فرهنگ علم گرایی در آنان نقش نافذ و موثری بازی کنند. کتاب های درسی یکی از مهم ترین منابع یادگیری در نظام آموزشی هستند که می توانند مهارت های گوناگون را به دانش آموزان دهد و مواد اصلی برنامه درسی را تشکیل می دهند. پژوهش پیرامون تحلیل محتوا می تواند دید کلی درباره کتاب به معلمان نشان دهد و آن ها را با نقاط ضعف و کمبود های کتاب آشنا نماید تا با اصلاح آن فرآیند یادگیری را تسهیل کنند و از طریق تحلیل محتوا می توان به بررسی و تجزیه و تحلیل کتاب پرداخت و نواقص را شناسایی و تصحیح کرد، کارایی و تاثیر دروس در دانش آموزان را مورد نقد قرار داد و نتایج حاصل از آموزش و برنامه درسی را به دست آورد. با توجه به این که نظام آموزش و پرورش ایران از نوع متمرکز است، اغلب وقت کلاس به کتاب درسی اختصاص پیدا می کند و همه ی دانش آموزان براساس کتاب درسی سنجیده می شوند؛ پس در کشور ما به لحاظ اهمیت و جایگاه کتاب درسی، تحلیل محتوا ضرورت پیدا می کند (کرمی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۶۹).

با توجه به اهمیت و کاربرد گسترده ی کتاب های درسی در نظام آموزشی متمرکز ایران، کارایی و مناسب بودن آن برابر با مطلوب بودن نظام آموزشی و ناکارآمدی و مشکل بودن آن مساوی با عدم کارایی و ضعف نظام آموزشی است. از این جهت، توجه به کتاب های درسی و رعایت اصول علمی در تدوین آنها و توجه به نیازهای آموزشی در تألیف کتاب های درسی و هماهنگ ساختن آنها با توانایی های ذهنی دانش آموزان و مطلوب ساختن کتاب های درسی از چنان حساسیتی برخوردار است که وقت بسیاری از کارشناسان، برنامه ریزان، مؤلفان کتاب های درسی و معلمان را به خود مشغول داشته است؛ به گونه ای که هر ساله هزینه های زیادی صرف تغییر و اصلاح کتاب های درسی می شود.

با توجه به پژوهش های صورت گرفته، چه در داخل و چه در خارج از کشور، به نظر می رسد مطالعات فراوانی به بحث کار و فرهنگ آن پرداخته شده است ولی از آنجا که به تحلیل محتوای کتاب های درسی بر اساس مولفه های فرهنگ کار به طور خاص توجهی نشده است؛ پژوهش حاضر، هدف خود را بر تحلیل محتوای کتاب های درسی پایه پنجم و ششم مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی بر اساس مولفه های فرهنگ کار و سرمایه ایرانی متمرکز ساخته است. در این راستا این پژوهش قصد داشته است تا محتوای کتاب درسی مطالعات اجتماعی (سوم و چهارم) دوره ابتدایی را بر اساس مولفه های فرهنگ کار، میزان و حضور هر یک از این مفاهیم در کتاب های مذکور را بررسی کند.

۴. اهداف پژوهش

هدف اصلی

۱- بررسی میزان توجه به مولفه های فرهنگ کار در کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه های سوم و چهارم دوره ابتدایی

هدف فرعی

۱- بررسی میزان توجه به مولفه های (فرهنگ کار) در متن، محتوا، تصاویر، تکالیف کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم دوره ابتدایی

۲- بررسی میزان توجه به مولفه های (فرهنگ کار) در متن، محتوا، تصاویر، تکالیف کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه چهارم دوره ابتدایی

۵. سوال های پژوهش

سوال اصلی

۱- به کارگیری مؤلفه های فرهنگ کار در کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم و چهارم دوره ابتدایی تا چه میزان می باشد؟

سوال های فرعی

۱- میزان توجه به مولفه های (فرهنگ کار) در متن، محتوا، تصاویر و تکالیف کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم دوره ابتدایی تا چه حدی است؟

۲- میزان توجه به مولفه های (فرهنگ کار) در متن، محتوا، تصاویر و تکالیف کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه چهارم دوره ابتدایی تا چه حدی است؟

۶. متغیرهای تحقیق

متغیرهای مورد مطالعه در این پژوهش، فرهنگ کار می باشد که خود به مولفه های دیگری تقسیم بندی شده اند. مولفه های فرهنگ کار شامل: همکاری و همدلی در کار، احساس مسئولیت در کار، رعایت نظم در انجام کار، نگرش مثبت به کار، توجه به ارزش های اخلاقی در کار، وجدان کاری بالا و خیر خواهی در کار می باشد.

۷. پیشینه تحقیق

فرهادیان (۱۳۹۰) در تحقیقی با عنوان «فرهنگ کار؛ آموزه های اسلامی و پیشرفت اقتصادی» چنین نتیجه گرفت که در اندیشه اسلامی و سیره امامان معصوم (ع) کار و تلاش و پرهیز از بطالت و سستی و تنبلی از مباحث مهم محسوب می شود. با توجه به رفتار و سیره علنی امامان (ع) موقعیت ممتاز اجتماعی، هیچ گاه با اصل کار کردن تناقض ندارد و اصل مهم کار مثبت، مفید و سازنده بوده است که اسوه و الگوی مناسبی برای جامعه اسلامی است.

محمودی (۱۳۹۰) در پژوهشی تحت عنوان «تحلیل محتوای کتاب های درسی تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی تحصیلی از منظر نوع رویکرد آموزش شهروندی» به این نتایج دست یافته است که بیشتر محتوای کتاب ها به آموزش شهروند قانون مدار پرداخته اند. آموزش شهروند مشارکتی در مرتبه بعدی قرار دارد و آموزش شهروند انتقادی درصد کم ترین نسبت را به خود اختصاص داده است.

تحقیق بشیر (۱۳۹۰) تحت عنوان «بازنمایی مفاهیم همت و کار در کتاب های درسی ایران» حاکی از آن می باشد که متغیر «خیر خواهی و کمک» به همراه «جدیت و تلاش» و زیرمجموعه های آنها که کلاً می توان به عنوان «همت» و «کار» مطرح کرد، از بیشترین فراوانی در کتب درسی مقاطع ابتدایی و راهنمایی، نسبت به سایر ارزش های اخلاقی و اجتماعی برخوردار بوده اند. همچنین، در کتب فارسی در هر دو مقطع تحصیلی، فراوانی اشاره به ارزش های اخلاقی نسبت به سایر کتب درسی بیشتر بوده است. یافته ها بیانگر آن است که با افزایش سن و بالاتر رفتن پایه تحصیلی در دوره ابتدایی و تا اندازه ای در دوره راهنمایی میزان فراوانی توجه به ارزش های مربوط به «همت» و «کار» در میان کتب درسی افزایش داشته است.

جعفری (۱۳۸۸)، در تحقیق خود با عنوان «بازنمایی فرهنگ کار در کتب دروس عمومی مقطع متوسطه سال تحصیلی ۸۸-۱۳۸۷» نشان می دهد که مجموعه این کتاب ها به طور مستقیم یا غیر مستقیم دلالت بر مقوله های فرهنگ کار دارند. براساس نتایج به دست آمده، بیشترین واحدهای ثبت شده مربوط به فرهنگ کار در کتب انگلیسی بوده و کتاب مطالعات اجتماعی و دین و زندگی رده های بعدی را به خود اختصاص داده اند. در مقابل، کتاب هایی مثل آمادگی دفاعی و علوم زیست و بهداشت کم ترین واحدها را شامل می شوند.

جوانمردی (۱۳۸۸) طرح خود را با عنوان «بازنمایی فرهنگ کار در کتب دروس عمومی مقطع متوسطه سال تحصیلی ۸۸-۱۳۸۷» ارایه داد که این نتایج به دست آمد: در مجموعه این کتاب ها نهایتاً ۴۴۲ واحد ثبت وجود دارد که به طور مستقیم یا غیر مستقیم دلالت بر مقوله های فرهنگ کار دارند. بیشترین واحدهای ثبت (۱۷۸ مورد) مربوط به فرهنگ کار در کتب انگلیسی بوده که تقریباً ۴۰٪ از واحدها را شامل می شود. کتاب مطالعات اجتماعی و دین و زندگی به ترتیب ۸۳ و ۵۹ مورد یا ۱۹٪ و ۱۳٪ از این واحدهای ثبت را به خود اختصاص داده اند. در مقابل کتاب هایی مثل آمادگی دفاعی و علوم زیستی و بهداشت هر یک با دو مورد یا ۵٪ کم ترین واحدها را شامل می شوند. نکته مهم در مورد کمیت ارایه مقولات فرهنگ کار این است که عمده واحدهای ثبت مرتبط با مقولات فرهنگ کار در کتب زبان های خارجی (انگلیسی و عربی) ارایه شده است. به طوری که این کتاب ها تقریباً ۵۰٪ از کل واحدهای ثبت را به خود اختصاص داده اند.

تحقیقی که سبحانی نژاد و همایی (۱۳۸۴) با عنوان «میزان توجه به نگرش فرهنگی کار در کتاب های درسی دوره راهنمایی کشور» انجام داده اند، حاکی از آن است که: ۱- در مجموعه کتاب های دوره راهنمایی به ترتیب در کتاب حرفه و فن از ۱۷۱ مرتبه توجه به مولفه ها فرهنگ کار، تنها در ۳۱ درصد موارد به همه ابعاد نگرش فرهنگ کار توجه شده است. فرایند مذکور در کتاب های تعلیمات اجتماعی از ۳۱۶ مرتبه توجه تنها در ۴۱ درصد و در کتاب های علوم تجربی از ۴۵ مرتبه توجه فقط در ۷۸ درصد موارد بوده است. در کتاب های فرهنگ اسلامی و تعلیمات دینی و همچنین فارسی به ترتیب ۳۰ و ۳۲ مرتبه به بعد شناختی مولفه های فرهنگ کار توجه شده و به سایر ابعاد نگرش مذکور (عاطفی و رفتاری) توجه نشده است. ۲- فرایند مذکور بر اساس سه پایه تحصیلی بیانگر آن است که در کتاب های پایه اول دوره راهنمایی از ۲۰۶ مرتبه توجه به مولفه های فرهنگ کار، تنها در ۳۰ درصد موارد، در کتاب های پایه دوم از ۲۴۵ مرتبه توجه در ۶۸/۵ درصد موارد و در کتاب های پایه سوم از

۱۴۶ مرتبه توجه تنها در ۳۹ درصد موارد به طور کامل به همه ابعاد نگرش فرهنگ کار توجه شده است. ۳- در مجموع کتاب های دوره راهنمایی، ۵۹۷ مرتبه به بعد شناختی نگرش فرهنگ کار، ۳۸۹ مرتبه (۶۵/۱ درصد) به بعد عاطفی و ۲۱۷ مرتبه (۳۶/۳ درصد) به بعد رفتاری نگرش مذکور توجه شده که در این راستا ۲۲۶ مرتبه از توجهات شناختی (۳۷،۸ درصد) اشاره مستقیم و ۳۶۷ مرتبه (۶۰/۹ درصد) اشاره غیر مستقیم بوده است. مولفه های رعایت بهداشت و ایمنی حرفه ای (۱۳۲ مرتبه) و همدلی و همکاری گروهی (۱۱۲ مرتبه) دارای بیشترین توجه و مولفه های مشارکت در انجام فعالیت ها، صداقت در انجام کارها و رایه انتقادات سازنده با یک مرتبه دارای کم ترین توجه بوده اند.

در تحقیقی که حسینی نسب و دهقانی (۱۳۸۷) با عنوان «تحلیل محتوای کتب تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی بر اساس مهارت های اجتماعی و بررسی دیدگاه های معلمان این دوره درباره محتوای کتب فوق الذکر» انجام داده اند، در مجموع نتایج زیر حاصل شد: میزان مهارت های اجتماعی موجود در کتب تعلیمات اجتماعی مجموعاً در حد متوسط و متوسط به پایین بود و تعداد و درصد مقوله های مهارت های اجتماعی در کتاب سال اول بیشتر از سال دوم و دوم بیشتر از سوم بود. توالی و مداومت از اصول سازماندهی محتوا در زمینه مهارت های اجتماعی در کتب فوق الذکر رعایت شده و مناسب است. اکثر دبیران موافق تناسب میان محتوای کتب تعلیمات اجتماعی با زمان اختصاص یافته به آن نبودند. تصاویر موجود در زمینه ی مهارت های اجتماعی در کتاب ها در حد متوسط و در کتاب های اول و دوم محتوای کتاب های این دو پایه در زمینه آموزش مهارت های اجتماعی در حد متوسط و زیاد به دانش آموزان کمک می کنند و دبیران پایه سوم معتقدند که محتوای آن کتاب در زمینه ی آموزش مهارت های اجتماعی در حد کم و متوسط به دانش آموزان کمک می کند.

تحقیق ابرزی و یزدان شناس (۱۳۸۶) با عنوان «مسئولیت اجتماعی و اخلاق کار در مدیریت کیفیت نوین» به این نتایج دست یافت که مسئولیت اجتماعی سازمان و اخلاقیات کسب و کار، ارتباط بسیار مهمی با یکدیگر دارند و اقداماتی که سازمان ها در جهت ارتقای کیفیت و در جهت مسئولیت اجتماعی انجام دهند، مشخص می گردند.

۸. روش پژوهش

پژوهش حاضر با توجه به هدف کلی تحقیق (تحلیل محتوای کتاب درسی) کاربردی است، زیرا بدین وسیله معلمان و دانش آموزان از میزان توجه به فرهنگ کار در کتاب درسی آگاهی می یابند و برای رشد و پیشرفت و افزایش دانش خود در این زمینه تلاش می کنند. پژوهش حاضر از لحاظ محیط پژوهشی میدانی است. از لحاظ میزان آگاهی در مورد متغیر مورد مطالعه توصیفی است. از لحاظ توالی زمانی برای جمع آوری داده ها گذشته نگر است. از لحاظ قالب زمانی در انتخاب و مطالعه آزمودنی ها مقطعی است. از لحاظ انواع داده های جمع آوری شده کیفی است و از لحاظ معیار طرح تحقیق غیر تجربی و توصیفی و تحلیل محتواست.

۹. جامعه آماری

با توجه به ماهیت این تحقیق، کتاب های درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی در سال تحصیلی ۹۸-۹۹ مورد بررسی و تحلیل واقع گردیدند. بر این اساس، جامعه آماری تحقیق شامل کتاب های مطالعات اجتماعی پایه سوم و چهارم دوره ی ابتدایی می باشد.

۱۰. نمونه و روش نمونه گیری

نمونه ی آماری مجموعه ای از جملات، مفاهیم، مضامین، اعم از اشکال، تصاویر، جداول، نمودارها و سؤالات کتبی موجود در کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم و چهارم می باشد. واحدهای تحلیل به صورت جمله در نظر گرفته شده اند و سعی محقق بر آن بوده است که مفاهیم جملات، تصاویر، جداول و تکالیف را به گونه ای دسته بندی نماید که با توجه به مؤلفه های فرهنگ کار تنها در ارتباط با یک مؤلفه قرار گیرند.

۱۱. روش جمع آوری اطلاعات

روش گردآوری اطلاعات به صورت میدانی و کتابخانه ای است. برای جمع آوری اطلاعات لازم جهت پژوهش حاضر از کتابخانه، منابع معتبر اینترنتی، مجلات بین المللی و مجلات معتبر و پرسشنامه های معکوس و چک لیست تحلیل محتوا استفاده شده است.

۱۲. ابزار پژوهش

با توجه به این که هدف پژوهش حاضر آن است که با تحلیل واحدهای گوناگون کتاب مطالعات اجتماعی (سوم و چهارم) دوره ابتدایی، میزان کاربرد مؤلفه های فرهنگ کار در شکل گیری محتوای کتاب های نامبرده مورد سنجش واقع گردد؛ لذا به منظور گرد آوری اطلاعات از روش کتابخانه ای و با استفاده از منابعی همچون کتاب ها، مقالات و منابع اینترنتی موجود در این زمینه و نیز از چک لیست مؤلفه های کار استفاده شده است. روش اجرای این پژوهش بدین صورت است که محقق با مطالعه ی دقیق و موشکافانه، تعاریف مربوط به هر یک از مؤلفه های فرهنگ کار، تجزیه ی هر یک از این مؤلفه ها به نشانگرهای عملی، از لحاظ تشخیص این که هر یک از واحدهای محتوا در کدام یک از طبقه های کاربرد مؤلفه های فرهنگ کار قرار گیرند، سعی نموده است تمام شرایط عملیاتی تحلیل محتوا را رعایت کند.

چک لیست مولفه های فرهنگ کار

مفهوم	شاخص	توصیف
فرهنگ کار	سخت کوشی	تمایل به انجام کار زیاد و سخت یا تلاش زیاد به هنگام انجام دادن کار
	همکاری گروهی	انجام کارها به صورت گروهی
	مشارکت و مشورت در انجام کار	استفاده از نقطه نظرات کارکنان و مشارکت در انجام امور شغلی
	رعایت نظم و انضباط	وجود نظم و انضباط در انجام امور محوله
	مسئولیت پذیری	قبول وظایف و پاسخگو بودن در مقابل آن
	احترام متقابل و همدلی	احترام و ارزش قایل شدن برای یکدیگر در محیط کار
	تمایل به یادگیری	آمادگی برای کسب دانش و مهارت جدید به منظور ارتقای توانایی کاری
	انعطاف پذیری	قابل تغییر رفتارها متناسب با محرک های جدید
	علاقه و دلبستگی به کار	احساس تعلق نسبت به کار
	تعهد و وفاداری سازمانی	پایبندی نسبت به اهداف سازمان
	خلاقیت در امور	داشتن ایده های جدید برای انجام بهتر کار

۱۳. تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این قسمت به توصیف داده های مستخرج از پرسشنامه های معکوس پرداخته شده است. پاسخ های جمع آوری شده، به صورت جداول توصیفی تنظیم شده اند. این جداول حاوی اطلاعاتی نظیر فراوانی، درصد و درصد فراوانی تجمعی می - باشند. در این تحقیق مؤلفه های فرهنگ کار در کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم و چهارم دوره ابتدایی مورد تحلیل محتوا قرار گرفته اند؛ لذا به تفکیک در مورد هر یک از این مؤلفه ها در این کتاب ها نتایج توصیفی ارائه شده است که در زیر قابل مشاهده می باشد.

۱-۱_ توزیع فراوانی مؤلفه های فرهنگ کار در کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم و چهارم دوره ابتدایی بر حسب هر یک از درس ها

جدول ۱-۱: فراوانی و درصد میزان توجه به مؤلفه فرهنگ کار در کتاب اجتماعی پایه سوم دوره ابتدایی بر حسب هر یک از درس ها

فراوانی	درصد	درصد فراوانی تجمعی
درس ۱	۴	۱/۹
درس ۲	۱۰	۶/۷
درس ۳	۴	۸/۷
درس ۴	۰	-
درس ۵	۱۱	۱۳/۹
درس ۶	۳	۱۵/۴
درس ۷	۰	-
درس ۸	۲۴	۲۶/۹
درس ۹	۸	۳۰/۸
درس ۱۰	۱۶	۳۸/۵
درس ۱۱	۱۰	۴۳/۳
درس ۱۲	۰	-
درس ۱۳	۲۴	۵۴/۸
درس ۱۴	۴	۵۶/۷
درس ۱۵	۰	-
درس ۱۶	۱۲	۶۲/۵
درس ۱۷	۲۹	۷۶/۴
درس ۱۸	۲۰	۸۶/۱

درس ۱۹	۴	۱/۹	۸۸
درس ۲۰	۳	۱/۴	۸۹/۴
درس ۲۱	۰	۰	-
درس ۲۲	۱۶	۷/۷	۹۷/۱
درس ۲۳	۶	۲/۹	۱۰۰
کل	۲۰۸	۱۰۰	

با توجه به جدول بالا بیشترین میزان توجه به مؤلفه فرهنگ کار در کتاب اجتماعی پایه سوم دوره ابتدایی در درس هفدهم با فراوانی ۱۳/۹ درصد (۲۹ مورد) و کم ترین میزان توجه در درس ششم و بیستم هرکدام با فراوانی ۱/۴ درصد (۳ مورد) بوده است. همچنین، در درس ۴، ۷، ۱۲، ۱۵ و ۲۱ هیچ توجهی به این مؤلفه نشده است.

جدول ۱-۲: فراوانی و درصد میزان توجه به مؤلفه فرهنگ کار در کتاب اجتماعی پایه چهارم دوره ابتدایی برحسب هر یک از درس ها

فراوانی	درصد	درصد فراوانی	تجمعی
درس ۱	۷	۳/۷	۳/۷
درس ۲	۴	۲/۱	۵/۸
درس ۳	۰	۰	-
درس ۴	۰	۰	-
درس ۵	۰	۰	-
درس ۶	۰	۰	-
درس ۷	۰	۰	-
درس ۸	۹	۴/۷	۱۰/۵
درس ۹	۱۱	۵/۸	۱۶/۳
درس ۱۰	۴	۲/۱	۱۸/۴
درس ۱۱	۵	۲/۶	۲۱/۱
درس ۱۲	۱	۰/۵	۲۱/۶
درس ۱	۱۰	۵/۳	۲۶/۸
درس ۲	۲۱	۱۱/۱	۳۷/۹
درس ۳	۱۷	۸/۹	۴۶/۸
درس ۴	۲	۱/۱	۴۷/۹
درس ۱	۱۶	۸/۴	۵۶/۳
درس ۲	۱۹	۱۰	۶۶/۳
درس ۳	۲۱	۱۱/۱	۷۷/۴
درس ۴	۸	۴/۲	۸۱/۶
درس ۵	۱۰	۵/۳	۸۶/۸
درس ۶	۲۵	۱۳/۲	۱۰۰
کل	۱۹۰	۱۰۰	

با توجه به جدول بالا بیشترین میزان توجه به مؤلفه فرهنگ کار در کتاب اجتماعی پایه چهارم دوره ابتدایی در درس ششم با فراوانی ۱۳/۲ درصد (۲۵ مورد) و کمترین میزان توجه در درس دوازدهم با فراوانی ۰/۵ درصد (۱ مورد) بوده است. همچنین، در دروس ۳، ۴، ۵، ۶ و ۷ جغرافیا هیچ توجهی به این مؤلفه نشده است.

۲-۱- توزیع فراوانی مؤلفه های فرهنگ کار در کتاب مطالعات اجتماعی (سوم و چهارم) دوره ابتدایی بر حسب نوع محتوای درس ها

جدول ۱-۳: فراوانی و درصد میزان توجه به مؤلفه فرهنگ کار در کتاب اجتماعی پایه سوم ابتدایی بر حسب نوع محتوای درس ها

فراوانی	درصد	درصد فراوانی	تجمعی
متن	۵۷	۲۷/۴	۲۷/۴
تصاویر	۱۲۰	۵۷/۷	۸۵/۱
پاسخ دهید	۳	۱/۴	۸۶/۵
جستجو کنید و بنویسید	۱	۰/۵	۸۷
به کار ببندیم	۱۰	۴/۸	۹۱/۸
فکر کنید	۹	۴/۳	۹۶/۲
همفکری کنید	۸	۳/۸	۱۰۰
گفتگو کنید	۰	۰	-
مقایسه و پرس و جو کنید	۰	۰	-
بررسی کنید	۰	۰	-
تمرین کنید	۰	۰	-
کل	۲۰۸	۱۰۰	

با توجه به جدول بالا بیشترین میزان توجه به مؤلفه فرهنگ کار در کتاب اجتماعی پایه سوم دوره ابتدایی در قالب تصاویر و با فراوانی ۵۷/۷ درصد (۱۲۰ مورد) صورت گرفته است و کمترین میزان توجه در قالب جستجو کنید و بنویسید با فراوانی ۰/۵ درصد (۱ مورد) بوده است. همچنین، به این مؤلفه در قالب های گفتگو کنید، مقایسه و پرس و جو کنید، بررسی کنید و تمرین کنید هیچ توجهی نشده است.

جدول ۱-۴: فراوانی و درصد میزان توجه به مؤلفه فرهنگ کار در کتاب اجتماعی پایه چهارم ابتدایی بر حسب نوع محتوای درس ها

فراوانی	درصد	درصد فراوانی	تجمعی
متن	۶۷	۳۵/۳	۳۵/۳
تصاویر	۵۸	۳۰/۵	۶۵/۸
فعالیت در کلاس	۰	۰	-

پرسش	۲۶	۱۳/۷	۷۹/۵
کارگروهی در کلاس	۲۹	۱۵/۳	۹۴/۷
گفتگو در کلاس	۱۰	۵/۳	۱۰۰
کل	۱۹۰	۱۰۰	

با توجه به جدول بالا بیشترین میزان توجه به مؤلفه فرهنگ کار در کتاب اجتماعی پایه چهارم دوره ابتدایی در قالب متن و با فراوانی ۳۵/۳ درصد (۶۷ مورد) صورت گرفته است و کمترین میزان توجه در قالب گفتگو در کلاس با فراوانی ۵/۳ درصد (۱۰ مورد) بوده است. همچنین، به این مؤلفه در قالب فعالیت در کلاس هیچ توجهی نشده است.

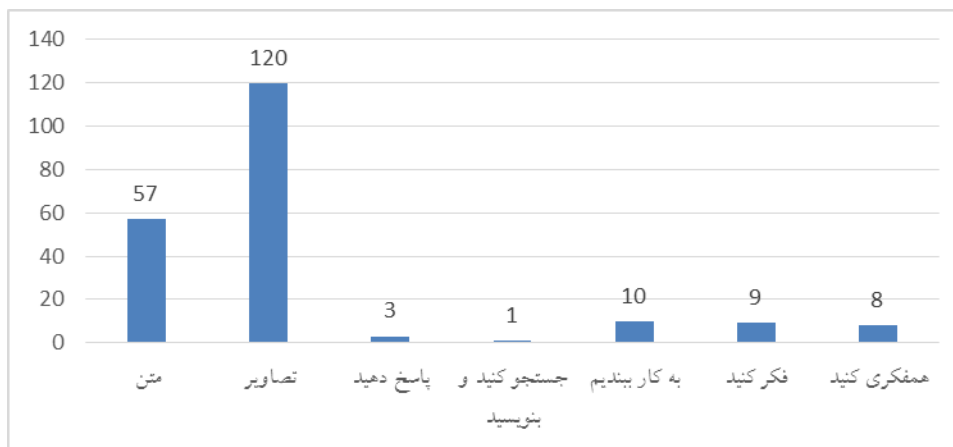
۳-۱- توزیع فراوانی مؤلفه های فرهنگ کار در نوع محتوای کتاب مطالعات اجتماعی (سوم و چهارم) دوره ابتدایی

جدول ۱-۵: فراوانی میزان توجه به مؤلفه فرهنگ کار در کتاب اجتماعی پایه سوم دوره ابتدایی بر حسب

نوع محتوای درس ها

همکاری و همدلی در کار	احساس مسئولیت در کار	رعایت نظم در کار	جدیت و تلاش در کار	نگرش مثبت در کار	ارزش های اخلاقی در کار	وجدان کاری در کار	خبرخواهی در کار	کل
۸	۱۴	۸	۸	۶	۵	۴	۴	۵۷
۱۵	۲۱	۱۷	۱۶	۱۳	۱۴	۱۲	۱۲	۱۲۰
۱	۱	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۳
۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۱
۲	۲	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱۰
۱	۱	۲	۱	۱	۱	۱	۱	۹
۱	۲	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۸
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۲۸	۴۱	۲۹	۲۸	۲۲	۲۳	۱۹	۱۸	۲۰۸

با توجه به جدول بالا بیشترین میزان توجه به زیر مؤلفه های همکاری و همدلی در کار وجدیت و تلاش در کار از مؤلفه فرهنگ کار در کتاب اجتماعی پایه سوم دوره ابتدایی بوده است. همچنین، به زیر مؤلفه خبرخواهی در کار کمترین توجه صورت گرفته است.

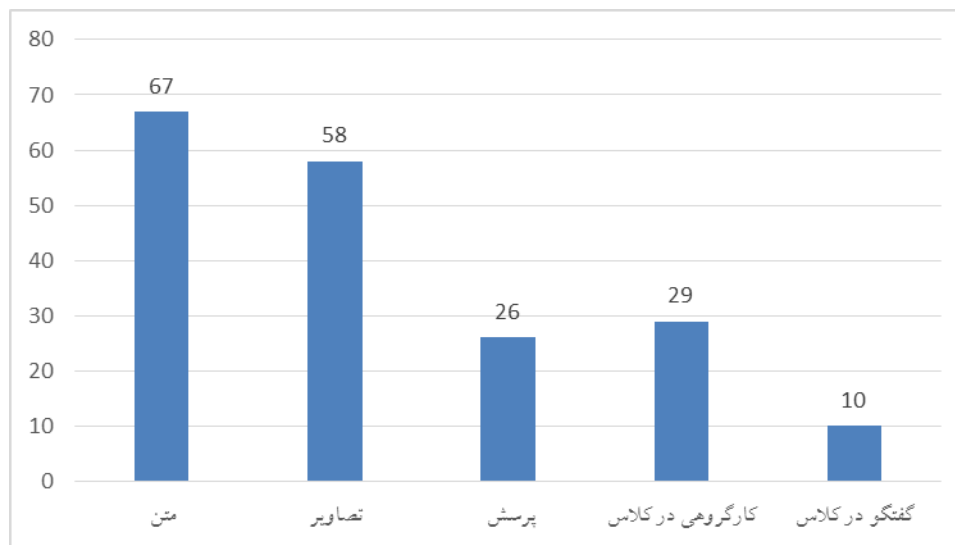
نمودار ۱-۱: نمودار میله‌ای توجه به مؤلفه فرهنگ کار در کتاب اجتماعی پایه سوم دوره ابتدایی برحسب نوع محتوای درس‌ها

با توجه به جدول بالا بیشترین میزان توجه به مؤلفه فرهنگ کار در کتاب اجتماعی پایه سوم دوره ابتدایی در قالب تصاویر و کم‌ترین میزان توجه در قالب جستجو کنید و بنویسید بوده است. همچنین، به این مؤلفه در قالب‌های گفتگو کنید، مقایسه و پرس و جو کنید، بررسی کنید و تمرین کنید هیچ توجهی نشده است.

جدول ۱-۶: فراوانی میزان توجه به مؤلفه فرهنگ کار در کتاب اجتماعی پایه چهارم دوره ابتدایی برحسب نوع محتوای درس‌ها

کلمه	همکاری و همدلی در کار	احساس مسئولیت در کار	رعایت نظم در کار	جدایت و تلاش در کار	نگرش مثبت در کار	ارزش‌های اخلاقی در کار	وجدان کاری در کار	خبرخواهی در کار	کل
متن	۱۵	۱۴	۷	۱۱	۰	۵	۸	۷	۶۷
تصاویر	۱۴	۱۳	۶	۱۰	۲	۱	۷	۵	۵۸
فعالیت در کلاس	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
پرسش	۶	۵	۴	۳	۲	۲	۲	۲	۲۶
کارگروهی در کلاس	۸	۶	۵	۴	۰	۱	۲	۳	۲۹
گفتگو در کلاس	۳	۲	۲	۱	۰	۱	۰	۱	۱۰
کل	۴۶	۴۰	۲۴	۲۹	۴	۱۰	۱۹	۱۸	۱۹۰

با توجه به جدول بالا بیشترین میزان توجه به زیر مؤلفه همکاری و همدلی در کاراز مؤلفه‌های فرهنگ کار در کتاب اجتماعی پایه چهارم دوره ابتدایی صورت گرفته است و کم‌ترین میزان توجه به زیر مؤلفه نگرش مثبت در کار بوده است.

نمودار ۱-۲: نمودار میله‌ای توجه به مؤلفه فرهنگ کار در کتاب اجتماعی پایه چهارم دوره ابتدایی برحسب نوع محتوای درسها

بیشترین میزان توجه در قالب متن و کمترین میزان توجه در قالب گفتگو در کلاس به مؤلفه‌های فرهنگ کار در کتاب اجتماعی پایه چهارم دوره ابتدایی صورت گرفته است و در قالب فعالیت در کلاس به این مؤلفه هیچ توجهی نشده است.

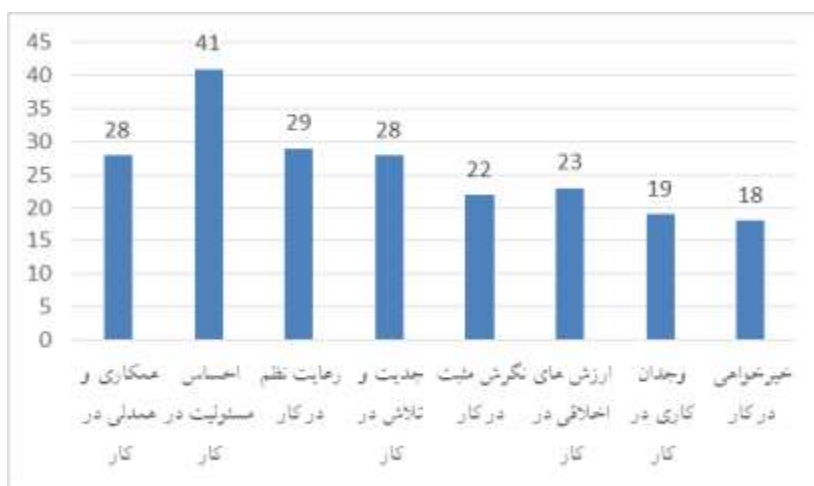
سؤال اصلی پژوهش: به کارگیری مؤلفه‌های فرهنگ کار در کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم و چهارم دوره ابتدایی تا چه میزان می باشد؟

جدول ۱-۷: میزان توجه به مؤلفه‌های فرهنگ کار در کتاب درسی مطالعات اجتماعی (سوم و چهارم) دوره ابتدایی

	پایه سوم		پایه چهارم		
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	
همکاری و همدلی در کار	۲۸	۱۳/۵	۴۶	۲۴/۲	
احساس مسئولیت در کار	۴۱	۱۹/۷	۴۰	۲۱/۱	
رعایت نظم در کار	۲۹	۱۳/۹	۲۴	۱۲/۶	
جدیت و تلاش در کار	۲۸	۱۳/۵	۲۹	۱۵/۳	
نگرش مثبت در کار	۲۲	۱۰/۶	۴	۲/۱	
ارزش های اخلاقی در کار	۲۳	۱۱/۱	۱۰	۵/۳	
وجدان کاری در کار	۱۹	۹/۱	۱۹	۱۰	
خیرخواهی در کار	۱۸	۸/۷	۱۸	۹/۵	
کل	۲۰۸	۱۰۰	۱۹۰	۱۰۰	

با توجه به جدول بالا بیشترین میزان توجه به مؤلفه های فرهنگ کار در کتاب اجتماعی پایه سوم دوره ابتدایی به ترتیب برابر با احساس مسئولیت در کار با فراوانی ۴۱ مورد که ۱۹/۷ درصد از مؤلفه های کل کتاب را تشکیل می دهد و پس از آن رعایت نظم در کار با فراوانی ۱۳/۹ درصد (۲۹ مورد)، همکاری و همدلی در کار و جدیت و تلاش در کار هر کدام با فراوانی ۱۳/۵ درصد (۲۸ مورد)، ارزش های اخلاقی در کار با فراوانی ۱۱/۱ درصد (۲۳ مورد)، نگرش مثبت در کار با فراوانی ۱۰/۶ (۲۲ مورد)، وجدان کاری در کار با فراوانی ۹/۱ درصد (۱۹ مورد) و در نهایت خیرخواهی در کار با فراوانی ۸/۷ درصد (۱۸ مورد) می باشد.

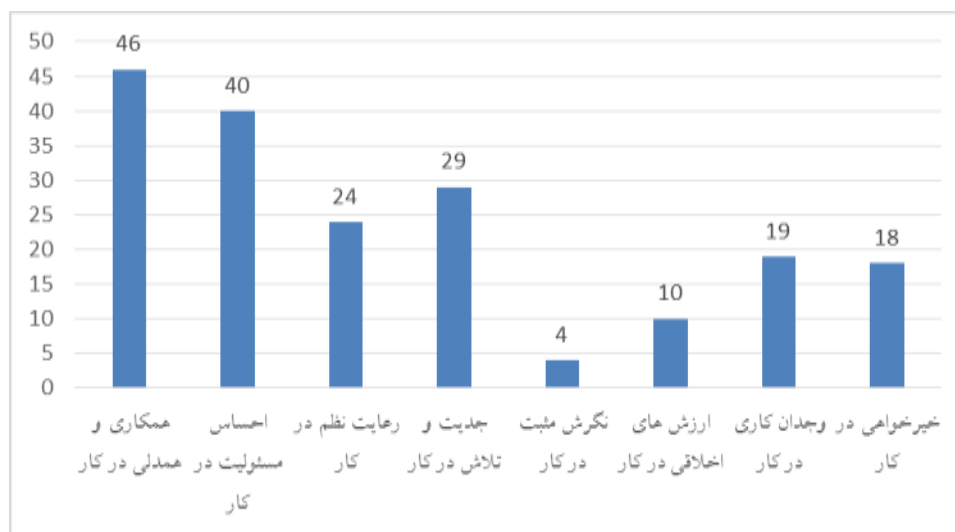
بیشترین میزان توجه به مؤلفه های فرهنگ کار در کتاب اجتماعی پایه چهارم دوره ابتدایی به ترتیب برابر با همکاری و همدلی در کار با فراوانی ۴۶ مورد که ۲۴/۲ درصد از مؤلفه های کل کتاب را تشکیل می دهد و پس از آن احساس مسئولیت در کار با فراوانی ۲۱/۱ درصد (۴۰ مورد)، جدیت و تلاش در کار با فراوانی ۱۵/۳ درصد (۲۹ مورد)، رعایت نظم در کار با فراوانی ۱۲/۶ درصد (۲۴ مورد)، خیرخواهی در کار با فراوانی ۹/۵ درصد (۱۸ مورد)، وجدان کاری در کار با فراوانی ۱۰ درصد (۱۹ مورد)، ارزش های اخلاقی در کار با فراوانی ۵/۳ درصد (۱۰ مورد) و در نهایت نگرش مثبت در کار با فراوانی ۲/۱ درصد (۴ مورد) می باشد.

نمودار ۱-۳: نمودار میله ای توجه به مؤلفه فرهنگ کار در کتاب اجتماعی پایه سوم دوره ابتدایی

با توجه به جدول بالا بیشترین میزان توجه به مؤلفه های فرهنگ کار در کتاب اجتماعی پایه سوم دوره ابتدایی به ترتیب برابر با احساس مسئولیت در کار و پس از آن رعایت نظم در کار، همکاری و همدلی در کار، جدیت و تلاش در کار، ارزش های اخلاقی در کار، نگرش مثبت در کار، وجدان کاری در کار و در نهایت خیرخواهی در کار می باشد.

نمودار ۱-۴: نمودار میله‌ای توجه به مؤلفه فرهنگ کار در کتاب اجتماعی پایه چهارم دوره ابتدایی

بیشترین میزان توجه به مؤلفه‌های فرهنگ کار در کتاب اجتماعی پایه چهارم دوره ابتدایی به ترتیب برابر با همکاری و همدلی در کار و پس از آن احساس مسئولیت در کار، جدیت و تلاش در کار، رعایت نظم در کار، خیرخواهی در کار، وجدان کاری در کار، ارزش های اخلاقی در کار و در نهایت نگرش مثبت در کار می‌باشد.

۱۴. بحث و نتیجه گیری

در هر جامعه‌ای متخصصان تعلیم و تربیت اعتقاد دارند که شکوفایی و رشد و سعادت اجتماع به کمک تعلیم و تربیت مترقی و علمی و سالم حاصل می‌گردد. به عبارتی، یکی از طرق اساسی افزایش بهره‌وری و تسریع رشد یافتگی فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی، اعتلاء کیفیت نیروی انسانی است که این ارتقاء و تکامل به مدد تعلیم و تربیتی فعال، پویا و سازنده امکان پذیر است. چنین امکانی هنگامی فراهم خواهد شد که دست اندرکاران نظام آموزشی جهت دستیابی به این امر مهم به برنامه ریزی سنجیده آموزشی و درسی اقدام نمایند.

محتوای برنامه‌های درسی دربرگیرنده‌ی اساسی‌ترین خط مشی‌های اجرایی برای نیل به هدف‌های تعلیم و تربیت هستند، به همین دلیل باید در تهیه و تدوین آن‌ها نهایت دقت اعمال گردد تا جوابگوی نیازهای ناشی از تحولات سریع علمی و تکنولوژی و اقتصادی و اجتماعی باشد. کتاب‌های درسی به خاطر اهمیت زیادی که در تعیین محتوای آموزشی دارند، مرکز توجهی خاص برای همه‌ی دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت می‌باشند.

به گواه نظرات صاحب‌نظران و کارشناسان علمی، آنچه که موجب برقراری ارتباط میان لایه‌های مختلف پیشرفت است، اقتصاد دانش‌محور بوده و هم‌چون زنجیری این حلقه‌های رشد و توسعه را در هم می‌آمیزد. لذا این خوددلیلی است محکم و آشکار برای توجیه التزام و اهمیت سرلوحه قرار دادن فرمان‌های اقتصادی برای همه‌ملتی که در چارچوب این حکومت اسلامی به دنبال دستیابی به کمال انسانی هستند. آموزش و پرورش نیز در راستای سیاست‌های سند چشم‌انداز باید روحیه‌ی کار و تولید و نیز افتخار به ایرانی بودن را از کودکی در دانش‌آموزان این مرز و بوم تقویت کند تا نسل آینده، نسلی پر تلاش و تولیدکننده تربیت شود.

پژوهش حاضر باهدف بررسی مولفه‌های فرهنگ کار کتب مطالعات اجتماعی پایه‌ی سوم و چهارم دوره ابتدایی، انجام شده است و میزان توجه به مولفه‌های فرهنگ کار، مورد بررسی قرار گرفت. مولفه‌های فرهنگ کار که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته‌اند شامل همکاری و همدلی در کار، احساس مسئولیت در کار، رعایت نظم در انجام کار، جدیت و تلاش در کار، نگرش مثبت به کار توجه به ارزش‌های اخلاقی در کار، وجدان کاری بالا و خیرخواهی در کار می‌باشد.

یافته های حاصل از بررسی نشان می دهد که در کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم بیشترین فراوانی به مؤلفه احساس مسئولیت در کار و کم ترین فراوانی به مؤلفه خیرخواهی در کار تعلق گرفته است. در کتاب مطالعات اجتماعی پایه چهارم بیشترین فراوانی به مؤلفه همکاری و هم دلی در کار و کم ترین فراوانی به نگرش مثبت در کار تخصیص یافته است. این یافته از لحاظ توجه کتاب درسی مطالعات اجتماعی به مؤلفه های فرهنگ کار با نتایج پژوهش های بشیر (۱۳۹۰)، جعفری (۱۳۸۸)، جوانمردی (۱۳۸۸)، سبحانی نژاد و همکار (۱۳۸۴) همسویی و همخوانی دارد.

در تبیین این یافته می توان چنین گفت که در کتاب های پایه سوم و چهارم مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی به صورت متقارن و یکنواخت به مؤلفه های فرهنگ کار توجه نشده است؛ به طوری که در برخی از آنها به مؤلفه احساس مسئولیت در کار و همکاری و هم دلی در کار بیشترین توجه و به مؤلفه نگرش مثبت در کار یا خیرخواهی در کار کم ترین توجه صورت گرفته است. فرهنگ کار متشکل از عوامل متعددی است که توجه مطلوب به هر یک از آنها در کتاب های درسی می تواند دانش آموزان آینده ساز کشور را به صورت افرادی کارآمد و مؤثر در شغل و حرفه خود تبدیل نماید. بنابراین، ضرورت توجه همه جانبه به تمامی مؤلفه های فرهنگ کار در کتاب های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی ضروری می نماید، زیرا غفلت از آن ضایعات جبران ناپذیری بر کار و تولید کشور در آینده خواهد گذاشت.

۱۵. پیشنهادها

به استناد نتایج به دست آمده از این پژوهش می توان به برنامه ریزان درسی و مؤلفان کتاب های درسی و سایر دست اندرکاران ذی ربط پیشنهادهای زیر را ارایه نمود:

- ۱- با توجه به آن که در کتاب های مطالعات اجتماعی مورد مطالعه در تحقیق حاضر به مؤلفه های نگرش مثبت در کار، ارزش های اخلاقی در کار، وجدان کاری و خیرخواهی در کار کم تر از مؤلفه های همکاری و همدلی، احساس مسئولیت در کار، رعایت نظم و جدیت و تلاش در کار توجه شده است، پیشنهاد می شود تا برنامه ریزان درسی به مؤلفه های مذکور که بعد اخلاقیات در کار را تشکیل می دهند، توجه بیشتری مبذول نمایند.
- ۲- ترویج فرهنگ مناسب در هر زمینه ای می تواند به بهبود شرایط در آن زمینه کمک نماید. لذا فرهنگ سازی در مورد کار از طریق آموزش های دوران مدرسه و محتوای کتاب های درسی به عنوان مهم ترین منبع آموزشی در اختیار همه دانش آموزان در سراسر کشور می تواند به تربیت افرادی مسئول، منظم و علاقه مند به پیشرفت کشور خود کمک شایان توجهی نماید.
- ۳- برای بهبود وضعیت شغلی در جامعه، بهتر است کارگاه های آموزشی برای معلمان در خصوص توجه و آگاهی بیشتر آنها به این مؤلفه ها برگزار شود تا بتوانند با آموزش دادن به دانش آموزان زمینه ی توسعه ی همه جانبه در کشور را فراهم کنند. توصیه میشود به بررسی این مؤلفه ها در کتب درسی دوره های بالاتر تحصیلی به خصوص دبیرستان هم توجه شود چرا که در این دوره دانش آموزان آماده ی ورود به بازار کار می باشند.
- ۴- توصیه می شود به دلیل جایگاه بسیار مهم فرهنگ کار در جامعه، به بررسی زمینه های دیگر تاثیر گزار بر ارتقاء فرهنگ کار نظیر خانواده صدا و سیما، فضای مجازی بپردازند.

منابع

- ابرزی، م.؛ یزدان شناس، م. (۱۳۸۶). مسئولیت اجتماعی و اخلاق کار در مدیریت کیفیت نوین. فرهنگ مدیریت، سال پنجم، شماره ۱۵، ص ۴۲-۵.
- احمدی، سیروس. (۱۳۹۱). «بررسی فرهنگ کار و عوامل موثر بر آن». جامعه شناسی کاربردی، سال بیست و سوم، شماره پیاپی (۴۶)، شماره دوم، ۴۰-۲۱.
- اخلاقی، اسماعیل. (۱۳۸۹). «کار و تلاش در پرتو آموزه های دینی». مجله فرهنگ کوثر، شماره ۸۳.
- انتظاری، علی؛ کرمانی، محسن. (۱۳۹۴). «تبیین عوامل اجتماعی و فردی موثر بر فرهنگ کار». فصلنامه علمی-پژوهشی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، سال نهم، شماره دوم، پیاپی (۲۹)، ۵۴-۲۹.
- بشیر، ح. (۱۳۹۰). «بازنمایی مفاهیم «همت» و «کار» در کتاب های درسی ایران». فصلنامه مطالعات فرهنگ-ارتباطات، سال دوازدهم، شماره مسلسل ۴۸، شماره ۱۶، ص ۴۷-۸۱.
- جعفری، س. (۱۳۸۸). «بازنمایی فرهنگ کار در کتب دروس عمومی مقطع متوسطه سال تحصیلی ۸۸-۱۳۸۷». فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره ۳.
- جعفری، مصطفی؛ حبیبی، محمد. (۱۳۸۱). «فرهنگ کار». ماهنامه تدبیر، شماره (۱۲۵)، ۷۳.
- جوانمردی، س. (۱۳۸۸). «بازنمایی فرهنگ کار در کتب دروس عمومی مقطع متوسطه سال تحصیلی ۸۸-۱۳۸۷». مرکز مطالعات و پژوهش های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه، دسترسی در سایت: <http://www.psrc.ac.ir>
- حسینی نسب، د.؛ دهقانی، م. (۱۳۸۷). تحلیل محتوای کتاب های تعلیمات دوره راهنمایی بر اساس مهارت های اجتماعی و بررسی دیدگاه های این دوره درباره محتوای کتاب های فوق الذکر. فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره مسلسل ۹۴، شماره ۲، ص ۷۹-۹۸.
- ساداتی پایین رودپشتی، سید یوسف؛ عزیزی، وحید؛ مرادی، امید. (۱۳۹۷). تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی بر اساس روش ویلیام رومی، دومین کنفرانس دانش و فناوری روانشناسی، علوم تربیتی و جامعه شناسی ایران، تهران، و سسه برگزار کننده همایش های توسعه محور دانش و فناوری سام ایرانیان، https://www.civilica.com/Paper-OSCONF۰۲-OSCONF۰۲_۱۴۲.html
- سبحانی نژاد، م.؛ همایی، ر. (۱۳۸۴). «میزان توجه به نگرش فرهنگ کار در کتاب های درسی دوره راهنمایی کشور». دو ماهنامه دانشور رفتار، ۱۵، ۲۰-۱.
- صالحی عمران، ابراهیم؛ چهارباشلو، حسین و هاشمی، سهیلا (۱۳۹۰). «بررسی مقایسه ای مولفه های فرهنگ کار در کتاب های درسی دوره ابتدایی و روش تدریس معلمان». ماهنامه علمی-پژوهشی دانشور رفتار، تربیت و اجتماع، ۱۷ (۴۲)، ۱۹۴-۱۷۳.
- فاضلی، نعمت الله. (۱۳۸۶). «مباحثه روشی برای تدریس در دانشگاه». فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی، شماره (۲۴)، ۹۴-۶۱.
- فرهادیان، ر. (۱۳۹۰). «آنچه معلمان و مربیان باید بدانند». چاپ اول، تهران: موسسه بوستان کتاب، مرکز چاپ و نشر
- کرمی، زهره، اسدیگی، پژمان، کرمی، مهدی (۱۳۹۲)، «تحلیل محتوای کتاب ریاضی پایه اول متوسطه بر اساس تکنیک ویلیام رومی و حیطه شناختی بلوم». پژوهش در برنامه ریزی درسی، سال دهم، دوره دوم، شماره ۱۰، صفحات ۱۷۹-۱۶۷.
- محمودی، م. (۱۳۹۰). «تحلیل محتوای کتاب های درسی تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی تحصیلی از منظر نوع رویکرد آموزش و شهروندی». پژوهش در برنامه ریزی درسی، سال هشتم، دوره دوم. شماره ۱ و ۲ (پیاپی ۲۸ و ۲۹).

- وکیلی، افشین. (۱۳۹۲). «بررسی مفهوم فرهنگ کار». مجله موج ۵ (۷۶)، ۲۴-۱۴.
- Smith, A. & Noble, C. (۲۰۰۴). The Impact of Organizational Chang. *Journal of Training & Development*, Vol. ۸ (۲), ۹۴-۱۱۰.